

TEREZÍNSKÁ INICIATIVA

číslo 10

leden 1997

MEMORANDUM

Federace židovských obcí (FŽO) jako vrcholný orgán všech židovských obcí na území České republiky a sdružení Terezínská iniciativa (TI), jehož členy je naprostá většina židovských vězňů nacistických koncentračních táborů žijících na území České republiky, považují česko-německou deklaraci za pozitivní základ pro rovnoprávné partnerství a dobré sousedství obou států v současnosti a v budoucnosti. Toto stanovisko zastávají přesto, že o osudu židovského obyvatelstva v letech 1938-1945 a genocidě na něm spáchané - tragédii s největším počtem obětí z řad československého obyvatelstva - se text deklarace nezmiňuje ani slovem.

Jestliže deklarace tuto skutečnost ignoruje, očekáváme, že Česko-německý fond budoucnosti, o kterém hovoří bod 7 deklarace, bude z podstatné části využit ve prospěch konkrétních obětí nacistického pronásledování, bývalých vězňů nacistických vyhlazovacích táborů a věznic. Oběti německé perzekuce žijící v tomto státě zůstávají zatím jediné, které Spolková republika Německo odmítla odškodnit. Předpokládáme, že vláda a parlament České republiky nehodlají tento stav přijetím deklarace potvrdit. Je proto nezbytné, aby dosud žijící oběti nacistické perzekuce byly odškodněny z prostředků Fondu budoucnosti, a to adresně a individuálně. Toto právo na odškodnění se týká všech žijících bývalých vězňů a jednoznačně ho podporuje též Sdružení osvobozených politických vězňů.

Co se týče dalšího využití Fondu pro potřeby židovských obětí německého nacismu, FŽO spolu s TI považují za nezbytné:

- Realizovat již připravený projekt na vybudování domu sociální péče, v němž by ti, kteří přežili nacistickou genocidu Židů a často ztratili veškeré rodinné zázemí, mohli dožít svá poslední léta. Česko-německý fond by měl významně podpořit jeho výstavbu a financovat též jeho provoz.

- Z prostředků Fondu finančně zajistit základní údržbu hřbitovů a synagog, které zde zbyly po více než sto židovských obcích, zlikvidovaných nacisty. FŽO ani jednotlivé židovské obce nemohou toto zajistit z vlastních prostředků.

Pro projekty, které se budou týkat česko-německého setkávání a porozumění, je podle názoru FŽO a TI jedním z nejvýhodnějších míst město Terezín. V letech 1941-1945 tam bylo v ghettu vězněno na 150 000 českých, německých a jiných evropských Židů, na Malé pevnosti pak byli vězněni lidé z celé Evropy; k Terezínu se kromě toho váže celá řada dlouhodobých historických, sociologických a publikačních projektů, mapujících období 1939-1945. V letech 1945-1947 zde byl navíc internační tábor pro Němce. Také financování těchto aktivit by mělo patřit k předním úkolům Fondu již vzhledem k jejich důležitosti pro poučení budoucích generací.

Za předpokladu, že Federace židovských obcí v ČR a Terezínská iniciativa budou ve správě Česko-německého fondu budoucnosti odpovídajícím způsobem zastoupeny a že podstatná část prostředků fondu bude využita způsobem, který navrhují, mohou obě reprezentativní organizace českých Židů česko-německou deklaraci přijmout a podpořit.

V Praze dne 13. 1. 1997

Federace židovských obcí v ČR a Terezínská iniciativa

ZE SNĚMU TEREZÍNSKÉ INICIATIVY

Ve čtvrtek 14. listopadu zahájila v 10 hodin členka předsednictva Dagmar Lieblová sněm Terezínské iniciativy.

V sále Národního domu na Vinohradech se shromáždilo 230 členů TI a jejich hosté. Mezi hosty byl předseda Federace židovských obcí a ředitel Památníku Terezín Dr. Jan Munk, předseda Pražské židovské obce Jiří Daniček a předseda Českého svazu bojovníků za svobodu Dr. Jakub Čermín. V úvodu jednání uctili přítomní minutou ticha památku všech, kteří od minulého sněmu zemřeli. Jsou mezi nimi i členové předsednictva a zakládající členové TI Erik Polák a Lydie Holznerová.

O předávání štafety

Po jednomyslném schválení programu jednání a volbě návrhové a volební komise se ujal slova předseda TI Hanuš Schimmerling. Ve svém projevu se především zaměřil na to, co nás v budoucnu čeká. Zdůraznil, že s „odstupem času ještě víc narůstá potřeba zachovat památku židovských obětí nacistických zločinů“. Hovořil o nutnosti postupného předávání štafety mladším generacím. (*Zkrácený projev H. Schimmerlinga přinášíme na straně 3.*)

Zamyšlení k výročí

Před 55 lety odjel z Prahy první židovský transport. Terezínu bylo určeno zvláštní poslání „v konečném řešení židovské otázky“. Přibližně těmito slovy zahájil své zamyšlení Miroslav Kárný. Hovořil o mnohém, co Terezínská iniciativa a její Nadace za šest let vykonaly. (*Projev M. Kárného otiskujeme na straně 4.*)

pokračování na str. 2

Zpráva o hospodaření TI

Pozitivní zprávu o hospodaření za období od loňského sněmu do letošního přednesla za nemocného Jana Jechu předsedající Dagmar Lieblová. Jménem revizní komise správnost zprávy potvrdil Jaroslav Kraus.

Živě o mnohém

V diskusi vystoupilo patnáct účastníků sněmu.

Margita Kárná připomněla přítomným první sněm a zároveň ty členy TI, kteří se dnešních dnů nedožili a tehdy patřili k těm nejaktivnějším - Jiřího Vrba a Erika Poláka. Hovořila také o Tereziánské pamětní knize i o zákonu č. 217/1994 Sb. - O humanitární pomoci české vlády některým obětem nacismu a o těch, kterým databáze z této knihy umožnily získat finanční částku. V závěru svého vystoupení vyslovila námitky ke scénáři hry „Sladký Theresienstadt“, který viděla až ve chvíli, kdy zkoušky v divadle Archa běžely naplno.

Na dotaz **Věry Jílkové**, kdy bude rekonstruováno kolumbarium v Terezíně, odpověděl zástupce ředitele Památníku Terezín **Dr. Vojtěch Blodig**. Řekl, že plány na znovuzřízení kolumbaria i márnice jsou již několik let hotové, realizace je však závislá na finančních prostředcích. Hovořil také o nových záměrech Památníku Terezín, zejména o středisku setkávání, v němž by měla být i replika tereziánské ubytovny, a vyzval přítomné, aby posílali dobové předměty, které by bylo možné využít při stavbě expozice.

O problematice odškodnění hovořil předseda Sdružení osvobozených politických vězňů **Oldřich Stránský**. Uvedl, že na shromáždění, na němž se bývalí vězni sešli, pozvalo sdružení některé představitele státu. Nikdo z nich však nepřišel. Znovu zopakoval požadavek, že trváme na individuálním odškodnění.

Dopis **Eugenie Grznárikové** ze Slovenska přečetla D. Lieblová. (*Příspěvek E. Grznárikové je otištěn na straně 6.*)

S požadavkem, aby vláda přijala účinná opatření vůči skinům, vystoupila **Hana Loydová** z Karlových Varů. Uvedla, že při nedávné demonstraci skinů zaznělo „Židi raus!“

Na názor **Aleny Munkové**, že se humanitární pomoc vlády ČR označuje jako odškodnění, odpověděl **Jiří Steiner**, že ČSBS i SOPV důrazně prosazují, že finanční příspěvek vlády není odškodnění. Jiří Steiner také odpověděl **Martě Kottové**, která požadovala, aby všechny mediální pořady,

které se týkají židovské problematiky, byly konzultovány se zástupci TI. Takový požadavek, řekl J.S., není v souladu s tvůrčí svobodou autorů.

Věra Andryšková z Ostravy odmítla představu o odškodnění ze strany SRN v podobě penzionů a navrhla, aby pokud se nepodaří docílit individuální odškodnění, byl fond, který případně vznikne na základě deklarace o česko-německých vztazích, použit na sociální výpomoc potřebným bývalým vězňům. Tento návrh byl však odmítnut a v usnesení sněm trvá na individuálním odškodnění.

Eva Hermannová kritizovala antisemitské výroky skinů.

Předsedkyně sociální komise **Věra Schimmerlingová** informovala o připravovaném zjišťování sociálních a zdravotních potřeb členů TI.

Václava Suchá z Památníku Terezín požádala účastníky sněmu o zaslání dobových předmětů pro repliku ubikace v Terezíně. **Antonie Militká** nabídla možnost odevzdat předměty pro expozici na Židovské obci v Brně, odkud by se hromadně převezly do Památníku Terezín.

Josef Klenka poděkoval Tereziánské iniciativě za její činnost.

Michal Stránský vyzval přítomné, aby posílali své příspěvky do časopisu Tereziánská iniciativa. „Časopis žije z příspěvků svých čtenářů.“

O činnosti skupiny „Ukrývaných dětí“ ve světě hovořila **Zuzana Veselá**. Tato skupina působí i u nás, pět jejích členů se zúčastnilo (díky finanční podpoře ředitele TV NOVA) Konference přeživších židovských dětí v USA.

pokračování na 3. straně

Usnesení sněmu Tereziánské iniciativy

Sněm schvaluje zprávu představenstva Tereziánské iniciativy (TI) o činnosti a budoucích úkolech TI a ukládá nově zvolenému představenstvu, aby je uskutečňovalo ve spolupráci s Nadací Tereziánská iniciativa, Památníkem Terezín, s Federací židovských obcí a Českým svazem protifašistických bojovníků za svobodu.

Sněm Tereziánské iniciativy již loni ocenil, že naše vláda a parlament, když německá strana neprojevila dobrou vůli odškodnit oběti německé okupace, se rozhodly z humanitárních důvodů samy poskytnout materiální pomoc dosud žijícím bývalým vězňům koncentračních táborů a věznic a jejich nejbližším pozůstalým. Tato pomoc české vlády a parlamentu však nemůže zrušit povinnost Německa odškodnění poskytnout, a to tak, aby je individuálně obdrželi ti, kdož na ně mají nárok.

Sněm Tereziánské iniciativy se obrací na vládu a parlament České republiky, aby v rámci současných česko-německých jednání tento požadavek důsledně uplatnily a nedopustily, aby se tato otázka „vyřešila“ umíráním posledních ještě žijících obětí nacistické perzekuce. Sněm zavazuje představenstvo Tereziánské iniciativy vyvinout tímto směrem další úsilí, k němuž vyzývá i Český svaz bojovníků za svobodu a Federaci židovských obcí.

Sněm pověřuje představenstvo Tereziánské iniciativy, aby vhodným způsobem vyzvalo příslušné orgány a instituce, aby nepodceňovaly nebezpečí rasismu, antisemitismu, šovinismu a netolerance a energicky na ně reagovaly.

Sněm považuje za nejdůležitější úkol nového představenstva připravit opatření, která zabezpečí trvalou budoucí existenci a činnost Tereziánské iniciativy. Zejména mu ukládá, aby příštím sněmu navrhl kandidátku orgánu Tereziánské iniciativy s ještě významnějším podílem příslušníků druhé a třetí generace. Dále, aby předložil případné změny stanov, které by vhodným způsobem vyřešily i organizační spojení Tereziánské iniciativy s těmi, kteří se ztožňují s jejím posláním a výrazně je pomáhají naplňovat, ačkoliv členy Tereziánské iniciativy být nemohou.

Sněm schvaluje předloženou zprávu o hospodaření a návrh rozpočtu Tereziánské iniciativy. Sněm schvaluje zprávu revizní komise a ukládá představenstvu projednat a realizovat její závěry. Sněm žádá představenstvo, aby se přičinilo o rychlé ukončení dědického řízení ve věci odkazu dr. Kurta Tomana a zabezpečilo optimální hospodaření s prostředky z tohoto dědictví.

Sněm pověřuje představenstvo, aby projednalo všechny náměty a připomínky přednesené na zasedání sněmu, přijalo potřebná opatření a informovalo o nich prostřednictvím zpravodaje Tereziánská iniciativa.

Praha 14. listopadu 1996

Volby a usnesení

Nové předsednictvo TI má 28 členů. Jsou mezi nimi i zástupci druhé generace. Také byla zvolena čtyřčlenná revizní komise.

Návrh usnesení, který jménem komise přednesl Hanuš Orlický, vyvolal některé připomínky. Po jejich zapracování do textu byl naprostou většinou přítomných schválen.

Po skončení sněmu se sešlo nové předsednictvo, které zvolilo předsedu a místopředsedy.

Předsedou TI se stal Hanuš Schimmerling, místopředsedy Jan Jecha, Miroslav Kárný, Dana Lieblová.

Jiří Steiner

Předsednictvo

Tereziánské iniciativy:

Věra Andryšiková
Věra Baumová
Anita Franková
Michal Frankl
Anna Hanusová
Margit Hermannová
Helga Hošková
Jan Jecha
Ivana Jurečková
Miroslav Kárný
Felix Kolmer
Tomáš Kraus
Jiří Kotouč
Eva Kučerová
Dagmar Lieblová
Anna Lorencová
Lisa Miková
Pavel Neumann
Hanuš Orlický

Milena Procházková
Hanuš Schimmerling
Věra Schimmerlingová
Jiří Steiner
Michal Stránský
Oldřich Stránský
Eva Štichová
Věra Weberová
Zuzana Weisová

Revizní komise:

Jaroslav Kraus
Arnošt Kraus
Antonie Militká
Marta Kášová

Zahraníční členové:

Eugenie Grznáriková
Zuzana Justman
Helga Kinski
Erich Rohan

Z projevu H. Schimmerlinga na sněmu (zkráceno)

... Představenstvo Tereziánské iniciativy si uvědomuje, že nastává čas k přeměně způsobu naší práce.

Stačí se rozhlédnout kolem sebe - řady našich kamarádů, bývalých spoluvězňů, řídnu. Zároveň ubývá sil i těm, kteří po celou dobu v Tereziánské iniciativě intenzivně pracovali. Účel a smysl toho, proč jsme však naše sdružení založili, se nezměnil, spíš naopak - iniciativy tereziánských je ještě více zapotřebí. Odstupem času přece ještě víc narůstá potřeba zachovat památku židovských obětí nacistických zločinů.

... Před šesti lety jsme to považovali za svůj hlavní cíl. Uvědomujeme si, že mezi hlavní priority a podmínky další existence Tereziánské iniciativy patří postupné předávání starostí o uchování památky holocaustu mladší generaci. Naštěstí existují už jednotlivci, kteří se této práci ujali. Jim a ještě dalším lze v budoucnu úkoly svěřit. Některé děti a vnučky a vnuci bývalých židovských vězňů cítí nutnost pokračovat v práci sdružení. Možná to souvisí s povinností uloženou pátým z Desatera přikázání, které ukládá úctu k předkům. Naše snažení vzpomenout vždy přiměřeným a důstojným způsobem obětí holocaustu bude zřejmě mít i v budoucnu formu, která bude odpovídat aktuální situaci.

... My, laici, oceňujeme především vydání dvou svazků Tereziánské pamětní knihy, ročenky Tereziánských studií a dokumentů a víme, že tyto publikace budou i nadále vycházet. Činnost TI si nelze představit bez její badatelské složky. Časem se zřejmě dostanou také víc ke slovu

sociologové, psychologové, aby ze svého zorného úhlu rozpracovávali co nejuplněji obraz ghetta v Terezíně.

Úsilí o zachování památky židovských obětí, badání historiků, sociologů a dalších, dobudování Muzea ghetta a ostatních památných míst v Terezíně - to vše dá ještě mnoho práce. Naší hlavní starostí však bude, co nejlépe zapůsobit na návštěvníky Tereziána, zejména na mladé.

Na základě dosavadních zkušeností půjde v budoucnu o vypracování systému výchovné činnosti v souvislosti s holocaustem v českých zemích, který obsáhne nejen možnosti získat vědomosti dějinných faktů, ale především schopnost tyto znalosti aplikovat v zápase proti rasismu, antisemitismu a fundamentalismu vůbec. Je zřejmé, že také v budoucnu bude úsilí Tereziánské iniciativy zaměřeno trojjedným směrem:

VZPOMÍNÁNÍ - BĀDÁNÍ - UČENÍ

Vzpomínka na oběti je možná jen tam, kde známe přesné okolnosti jejich tragédií na základě badatelského úsilí. Vzpomínka a badání mají však pouze svůj smysl, jsou-li zprostředkovány jejich výsledky dalším generacím.

Půjde zejména o přípravu učitelů, vypracování učebnic a učebních pomůcek, dobudování střediska setkávání mládeže, výměnu zkušeností z výchovné činnosti v rámci podobných památníků, jako je Památník Terezín. Terezín-ghetto a Malá pevnost tvoří v České republice jediné místo, kde lze názorně demonstrovat působení barbarského systému, a jako takové musí být zachováno a dobudováno. I když téma,

kterým se musíme neustále zabývat, nás naplňuje pocity bolesti, smutku ba i vzteku, musíme tento pedagogický úkol přijmout. Tereziánská iniciativa pokládá setkávání v Terezíně za velmi důležitá. Budeme proto muset posilovat své výchovné činnosti, podpořit zájezdy učitelů a škol, pořádat semináře pro mladé pedagogy atd.

K zachování památky obětí patří také péče o kulturní dědictví skladatelů, malířů, spisovatelů a básníků, pozůstalosti dětí i dospělých, kteří v těžkých podmínkách tereziánského ghetta vytvářeli díla, z nichž nám zůstaly v nejlepších případech jen kusé fragmenty. Zájem o tyto památky nabývá v posledních letech až divných forem, které někdy nesouvisí s žádoucí pietou. Přejeme si, aby právě na tomto úseku práce bylo postupováno s větším jemnocitem. Budeme každému vděční, ať je odtud či ze zahraničí, když nám při tom vydatně pomůže. Okolnost, že pro díla mrtvých autorů již neexistuje právní ochrana, nesmí znamenat, že dílo je k dispozici pro jakýkoliv účel.

Jedním z nejdůležitějších úkolů našeho sdružení je péče o sociální potřeby členů. Někdy se hovoří o našich starých členech jako o lidech dostatečně zaopatřených. Je to dosti přehnané, ale snad by tento úsudek relativně souhlasil, pokud jde o materiální stránku. Zkušenost ze sociální péče však ukázala, že existuje podstatný rozdíl mezi židovskými a ostatními oběťmi nacismu. Spočívá v tom, že mezi námi je výrazně více osamělých starých lidí. Nejen, že většina na přeživších ztratila rodinu, mnozí jsou bez dětí nebo mají děti v cizině. Z toho ply-

pokračování na 4. straně

ne značná náročnost sociální péče o tyto členy. V hlavním městě zvládneme situaci spolu s Židovskou obcí, a staráme se převážně o naše členy, kteří v Židovské obci nejsou. Hlavním problémem jsou ovšem staří členové Tereziánské iniciativy mimo větší města, kam se naše sociální důvěrnice jen zřídka dostanou. Předpokládáme, že průzkum sociálních potřeb členů TI přinese přesnější přehled o situaci na tomto úseku. Vyžádá si ještě mnoho úsilí a spolupráci s jinými organizacemi, mimo jiné s Aktion Sühnezeichen a i s rakouskými přáteli. Nemálo závisí na výsledku našeho jednání s Claims Conference o podpoře našich sociálních projektů. Také v budoucnu budeme závislí na takové podpoře, i když doufáme, že nám právě na tomto úseku významněji pomohou prostředky z fondu Tomanových.

I v tomto roce nás navštívilo mnoho členů tereziánského sdružení ze zahraničí a při rozhovorech nám vyslovili uznání za mnohostrannou práci. To zajisté zavazuje k ještě intenzivnější spolupráci a kontaktu s bývalými spoluvězni, kteří nyní žijí mimo naši republiku. Myslím, že jsme tuto možnost ještě stále nedostatečně využili. Nejde přece jen o získání materiální pomoci, ale také o využití zkušeností těchto někdy velice aktivních lidí, především zkušeností v práci s mládeží. To se týká především přátel z Německa, Izraele i Rakouska. Jak vyplývá z informace ve Zpravodaji, rozšiřují se také mezinárodní kontakty se spolky, které chtějí naši činnost podpořit. Některé aktivity se rozjely již naplno, např. propagace děl tereziánských skladatelů prostřednictvím Iniciativy Hanse Krásy v Hamburku a v Tereziánu. Jiné teprve začínají a chtěly by se uplatnit zejména na úseku setkávání mládeže a učitelů, při rozvoji turismu v Tereziánu apod. Domníváme se, že by se o spolupráci se zahraničím mohla starat zvláštní komise sdružení.

Také administrativní práce v Tereziánské iniciativě, kterou jsme až dosud realizovali převážně formou dobrovolnou a brigádnickou, musí být důsledněji profesionalizována. Týká se to zejména účetnictví a zapojení počítače do naší práce. Zajisté přinesou mladší členové předsednictva i zde nové impulzy a změny. Věříme, že konkrétní úkoly nám přivedou také zájemce o tyto úkoly.

Přátelé, zestárlí jsme, ale snad není třeba, aby to naše generace předčasně vzdala. Vzpomeňme na nesmrtelný kabaret Karla Švenka a na refrén:

*Všechno jde, když se chce
za ruce se vezmeme*

A na troskách ghetta budeme se smát...

Terezín po 55 letech a co dál...

Půl století a pět let uplynulo ode dne, kdy Terezín bylo určeno zvláštní poslání v „konečném řešení židovské otázky“, tedy v genocidě spáchané na židovském obyvatelstvu Čech a Moravy, a posléze i celé Evropy. Terezín se tak stal i osudem našich životů a v Tereziánské iniciativě jsme se sdružili, aby se stal i naším posláním.

Na listopadovém sněmu jsme bilancovali, jak jsme toto své poslání naplňovali. Předložili jsme Tereziánskou pamětní knihu a mnohem více než tisíc jejích výtisků již našlo své adresáty. Poslali jsme do světa anglického průvodce této knihy, který umožní i lidem neznalým české řeči seznámit se s jejím obsahem. Pracujeme na přípravě dalšího dílu Tereziánské pamětní knihy, který bude věnován 42 tisícům tereziánských vězňů, deportovaných z Německa.

Vydali jsme již třetí svazek vědeckého sborníku Theresienstädter Studien und Dokumente 1996. V těchto třech svazcích jsme soustředili více než čtyřicet domácích a zahraničních autorů, kteří se zabývají různými aspekty tereziánských dějin, a publikovali jsme mimořádně cenné dokumenty, které půl století ležely zaprášeny v archívech či někde založeny. Poprvé jsme např. uveřejnili proslulou a osudovou zprávu delegáta Mezinárodního výboru Červeného kříže Maurice Rossela o jeho prohlídce Terezína a konfrontovali každé jeho falešné tvrzení s tereziánskou skutečností. Poprvé jsme umožnili seznámit se s takovými dokumenty jako je deník Alisah Shekové či tereziánský satirický časopis Šalom na pátek.

Sborník Tereziánské studie a dokumenty podařilo se nám letos vydat také v české verzi a doufáme, že jeho další vydávání udržíme i v příštím roce a dalších letech.

Spolu s Památníkem Terezín jsme připravili vědeckou konferenci, která se v polovině listopadu zabývala především dosud zanedbanou kapitolou z tereziánských dějin - otázkami tereziánské odboje. Odmítli jsme určitou mythisaci pojmu odboj a rezistence a s tím i představu jakoby existovala obecně platná stupnice a obecně platná měřidla, jimiž lze měřit a hodnotit úroveň odbojové činnosti, přičemž nejvyšší hodnotou vždy by mělo být povstání. Taková absolutně platná stupnice neexistuje a při analýze a hodnocení odbojových hnu-

tí třeba vycházet z analýzy konkrétní situace, reálných možností a limitů.

V Tereziánu hlavním cílem odbojových organizací a hnutí musela být záchrana životů vězňů do doby než bude moc německých okupantů a vězňů rozdrce na spojeneckými armádami. Rozhodující byl faktor času, zda či nakolik se jí podaří uskutečnit svůj genocidní cíl do té doby, než s ní bude skončeno. Z toho vyplýval i základní strategický cíl tereziánské rezistence: Bojovat o čas, všemi dostupnými prostředky brzdit chod exterminací mašinerie. „*Hodiny jdou správně*“, odpověděl velitel tábora Seidl, když jej židovský starší Jakob Edelstein upozorňoval na vysokou úmrtnost v táboře. Šlo tedy o to působit, aby se hodiny, oproti Hitlerově času, co nejvíce pozdržovaly.

Jak se tento zápas v Tereziánu uskutečňoval, tomu své referáty věnovaly dvě desítky historiků i pamětníků. Konspirativní charakter odboje v koncentračních táborech způsobuje, že při jeho výzkumu je historik namnoze odkázán na vzpomínky. Zvlášť u tereziánských odbojových organizací počet zasvěcených, kteří se dožili osvobození a svá svědectví mohli složit, byl minimální. Tím hůř, že se k tomuto tématu obracíme tak pozdě, ale tím líp, že na konferenci bylo aktivně přítomno i nemálo přímých účastníků tereziánské odboje.

K vydání vědecké monografie o dějinách tereziánského ghetta je ještě dlouhá cesta. Mnoho pramenů, mnoho témat a kapitol je dosud neprozkoumáno a nezpracováno. Příští rok však už by mělo být dáno do tisku Tereziánské kalendárium, v němž budou v chronologickém pořadí zaznamenány hlavní události z historie tereziánského ghetta a osvětleny výňatky z dokumentů nejrůznějšího druhu, pocházejících z nacistické proveniencie i z agendy tereziánské židovské správy, z ohlasů tereziánského dění ve světě, ale také z korespondence, deníků, časopisů, literárních děl a vzpomínek tereziánských vězňů. Obdobné kalendárium věnované osvětlimskému koncentračnímu táboru, které svého času vyšlo, se ukázalo být velmi užitečné.

Za mimořádně důležité považujeme, že se konečně podařilo vypracovat a schválit synopsi nové expozice v Muzeu ghetta. Současná byla vytvořena v létě 1991 a byla považována za prozatímní, dočasnou. Jak bývá, prozatímnost se značně protáhla.

pokračování na 5. straně

Nová synopse respektuje dobré i méně dobré zkušenosti s dosavadní expozicí, výsledky dalších pěti let výzkumu i intenzivního rozšiřování sbírek.

Vůdčí myšlenkou nové expozice je zesílit její emotivní účinnost, ale současně také zvýraznit její informativní působení, aby její návštěvník, i ten, který přijde k prohlídce třeba jen půlhodinové a který se těžko orientuje v přemíře dokumentů, získal představu, čím Terezián byl a co se tam v časech ghetta odehrávalo.

Synopse předpokládá využití Parku tereziánských dětí i parku před vlastním vchodem do Muzea ghetta k pietním účelům tak, aby s vlastní budovou Muzea ghetta vytvořily důstojný, do svého okolí organicky včleněný areál. Kromě toho u hradeb s pamětní deskou má být na zbytek kolejí bývalé železniční vlečky do Bohušovic postaven železniční vagon, upravený jako připomenutí deportací a jejich obětí.

Tímto řešením - domníváme se - vyhneme se na jedné straně výtkám, že bychom Terezián chtěli uměle přetvořit v jakýsi skanzen, a na druhé straně odstraníme často nám připomínaný nedostatek, že ve vlastním městě není zřejmo, čím Terezián v letech 1941-1945 byl.

Památník Terezián vyhlásil veřejnou soutěž na výtvarné řešení nové expozice. Členové poroty rozhodovali v tajném hlasování o pěti přihlášených návrzích. Bylo z čeho vybírat. Autoři návrhů pochopili záměry synopse a předložili jejich výtvarné ztvárnění, každý jiným originálním způsobem. Bylo těžké rozhodovat. Posléze bylo usneseno první cenu neudělit. Druhou cenu získal návrh předložený ateliérem Ambra, který vypracoval Jindřich Santar. Dále byly uděleny dvě třetí ceny: Ateliéru M Plus a ateliéru LA + NA. Domníváme se, že schválením synopse a výběrem jedné z předložených výtvarných variant byla dána reálná šance, aby Muzeum ghetta vstoupilo do nového tisíciletí našeho letopočtu v nové, důstojné podobě.

Předpokládá to ovšem získat nemálo finančních prostředků. Jestliže Česko-německý fond budoucnosti, který bude zřízen podle česko-německé deklarace, má plnit své poslání, pak lze předpokládat, že jeho správa pochopí význam Tereziána jako trvalého výstražného mementa pro česko-německou současnost i budoucnost a jako zvlášť vhodné místo pro setkávání české a německé mládeže. Bude-li tomu tak, pak

o prostředcích pro dobudování Muzea ghetta nemusíme mít obavy.

Hovoříme-li o tomto úkolu, nelze nezapomenout, jakou velkou ztrátou bylo úmrtí Erika Poláka, který byl svým životním osudem spjatým s L 417, svou odbornou kvalifikací i pracovní houževnatostí předurčen být hnací silou a hlavním realizátorem této přestavby Muzea ghetta. Bude těžko nahraditelný.

Jeho úmrtím vyvstala ještě jiná otázka mimořádně aktuální, a to je dobudování historického oddělení Památníku Terezián. Toto oddělení má pochopitelně i jiné úkoly než dějiny tereziánského ghetta. Pokud jde o výzkum dějin Malé pevnosti, litoměřického koncentračního tábora a jeho vězňů nasazených na projektu Richard i poválečného internačního tábora pro německé vězně, dosahuje historické oddělení pozoruhodných výsledků. Z těch, kteří se zabývali soustavným výzkumem ghetta, Vojtěch Blodig se stal dobrým zástupcem ředitele a Ludmila Chládková dobrou vedoucí výchovného oddělení Památníku Terezián. Zůstávají sice i nadále věrni svému původnímu tématu, ale pochopitelně se jim nemůže dostávat sil k soustavnému výzkumu. Tuto klíčovou personální otázku by vedení Památníku Terezián mělo brzo vyřešit.

V celku můžeme konstatovat, že tereziánská historiografie učinila nemalé pokroky a vytvořila podmínky, aby dějiny Tereziána a s ním historie vyhlazení 80 tisíc českých Židů naše historiografie integrovala do českých dějin, kam patří nejenom proto, že šlo o obyvatele českých zemí, ale že většina z nich byla české národnosti. Nemůžeme však říci, že se tato skutečnost skutečně respektuje. Ale tomuto tématu bude třeba věnovat se samostatným článkem.

Miroslav Kárný

ZPRÁVA REVIZNÍ KOMISE

Na minulém sněmu Tereziánské iniciativy byla zvolena čtyřčlenná revizní komise. Z důvodu vážných onemocnění a jiných okolností nemohli všichni členové vždy a plně vykonávat svoje funkce. Proto byli, s vědomím předsednictva, kooptováni do komise další dva členové.

Máme-li hodnotit jak bylo realizováno usnesení posledního Sněmu, musíme konstatovat, že nejbolestivější je zjištění, že se nepodařilo urychlit převod zděděných finančních prostředků podle závěti Dr. Tomana do České republiky, a to z důvodů, o kterých byla dnes podána informace. Rozhodujícím příjmem Tereziánské iniciativy byly dary a příspěvky. Revizní komise považuje za nutné ocenit a poděkovat všem dárcům za finanční částky, které Tereziánská iniciativa obdržela, ať již od dárců z domova, nebo ze zahraničí. Chtěl bych vás informovat, že z podnětu revizní komise přijalo předsednictvo opatření směřující k tomu, aby všem dárcům bez výjimky bylo vždy vhodnou formou poděkováno za veškeré příspěvky a dary. Současně je nutno se omluvit těm dárcům, kterým se tak v tomto roce dosud nestalo.

Při provedených revizích byly zjištěny drobné věcné, početní a administrativní omyly a závady, které byly na základě zjištění opraveny a odstraněny. Koncem období byla provedena řada úprav ve vedení hospodářské agendy, které jistě povedou k zpřehlednění a k zjednodušení hospodářských operací.

Dovolte mi konstatovat, že revizní komisí nebyly zjištěny žádné postupy, které by svědčily o úmyslném zneužití nebo o špatném nakládání s finančními prostředky Tereziánské iniciativy.

Pro zlepšení hospodářské činnosti Tereziánské iniciativy v dalším období navrhuje, aby sněm přijal toto usnesení:

Sněm ukládá předsednictvu Tereziánské iniciativy:

1) Projednávat pravidelně dílčí výsledky hospodaření současně se stanoviskem revizní komise,

2) zajistit provedení inventury všeho movitého majetku, jeho fyzického stavu, použitelnosti a umístění,

3) nově stanovit dispoziční právo s finančními prostředky, zvláště s těmi, které jsou určeny k jmenovitým účelům.

Dopis ze Slovenska

Dopis Eugénie Grznárikové přečetla na sněmu Dana Lieblová. Dopis zveřejňujeme v překladu:

... Na návrh předsedy Slovenského svazu protifašistických bojovníků byla dne 25.1.1995 vytvořena nová organizace s názvem Združenie bývalých vězňov koncentračných táborov pri ÚR Svazu, která sdružuje historické skupiny KT Mauthausen, Terezín, Osvětim a Ravensbrück. Organizačně ji tvoří předseda, tajemník a 5 členů zastupujících jednotlivé koncentrační tábory. Hlavním cílem nové organizace je vytvořit podmínky pro všeobecnou vzájemnou informovanost, dokumentaci historie a hlavní sociální otázky, přičemž hlavní historická skupina má svůj vlastní plán činnosti.

Dne 27.3.1996 organizovala historická skupina Terezín setkání svých členů. I když podle současné evidence žije na Slovensku ještě 96 bývalých tereziánských vězňů, setkání se bohužel účastní vždy jen 10-15 osob a to jen z Bratislavy.

Jedním z hostů setkání byla RNDr. Katarína Hradská, která jako pracovnice Historického ústavu Slovenské akademie věd několik let zkoumá osudy slovenských Židů, kteří byli od prosince 1944 do března 1945 přetransportováni ze sběrného tábora Sereď do Terezína. Získané materiály uveřejnila v knize „Tereziánské štúdie a dokumenty“, která vyšla v říjnu t.r., a v historickém časopisu vydávaném SAV.

I přes to, že od nejmútnějších a nejbezmocnějších roků našeho života uplynulo už půl století, stále nás zaměstnává otázka hmotného odškodnění za to, co se odškodnit v pravém smyslu prakticky nedá, ale co nám bez diskuse náleží. Tato otázka zaznívá v diskusi každého setkání. Odpovědi zainteresovaných, kteří se neúnavně snaží docílit řešení otázky odškodnění, vysvětlují dvě linie:

1. Iniciování Zákona národní rady SR formou písemných a osobních apelací zástupců Ústředního svazu židovských náboženských obcí SR u předsedy vlády a u příslušných ministrů s tím, aby vláda SR přijala politické rozhodnutí o přijetí zákona v tom znění, jak je vypracoval SZ PB, tedy v obdobném znění jaké má zákon v České republice.

2. Vymáhání individuálního odškodnění ze strany SRN při reálném zhodnocení současného přístupu německé strany není v silách naší reprezentace prosadit. Případně kolektivní odškodnění 860 žijících bývalých vězňů KT v SR (podle dotazníkové akce) přichází asi o 30 let pozdě.

Přes pocit křivdy a určité lhotejnosti jsou mnozí z nás ochotni vyprávět své zážitky a pocity tvůrčím skupinám, formou videozáznamů doplňují archívy holocaustu. Na Slovensku působí 2 projekty, a to projekt Milana Šimečky a Spielbergova nadace. V rámci prvního projektu podalo svědectví 7 bývalých tereziánských vězňů, v rámci druhého 15.

V rámci Spielbergovy nadace působí na Slovensku 19 aktivních štábů, kameramanů a moderátorů, kteří dodnes navštívili Bratislavu, Prešov, Košice, Žilinu a Bytču...

DĚDICTVÍ PO TOMANOVÝCH

Zůstavitel, MUDr. Kurt Toman, zemřel 29. dubna 1993. K dnešnímu dni je jeho dědictví uzavřeno po právní stránce, což znamená, že soudem byla Tereziánská iniciativa uznána jako univerzální dědic, avšak bude se moci plně ujmout svých práv teprve v okamžiku vyjasnění výše úhrady či prominutí dědické daně.

Celý případ se zkomplikoval v důsledku nekompetentnosti nižší instance Finančního úřadu ve Vídni.

Vyšší instance tohoto Finančního úřadu dospěla k názoru, že v případě následného transféru finančního výnosu kapitálu do

Prahy, by byla povinna nám vyměřit dědickou daň ve výši 42,5%, což by na základě hodnoty dědictví obnášelo zhruba 2 miliony rakouských šilinků.

Toto stanovisko potvrdilo i rakouské ministerstvo financí, které se však ukázalo vstřícným potud, že je ochotno spokojit se s úhradou 2,5% dědické daně, resp. tuto prominout, za předpokladu, že Ministerstvo financí ČR se zaváže k recipročnímu kroku.

V důsledku této situace byly zablokovány peněžní prostředky uložené u Deutsche Bank v Kolíně, jejichž hodnota zhruba od-

povídá případně možné výměře dědické daně.

Po dokončení písemných dokladů, po jejich přeložení do češtiny a příslušném ověření, bude podána žádost na MF ČR v průběhu příštích 14 dnů.

Jinou kapitolu tvoří úložka cenných papírů švýcarské proveniencí v Lucembursku.

Když jsme požádali příslušný švýcarský bankovní ústav o vyúčtování a zaslání úroků ode dne úmrtí zůstavitele, dozvěděli jsme se, že cenné papíry jsou uloženy tak, že jejich úroky se kapitalizují bez možnosti jejich výběru, s výjimkou úroků z úroků, které nám byly již poukázány ve výši zhruba 1500,-DM.

V současné době zkoumáme možnost zpeněžení těchto cenných papírů a převodu získaných prostředků na zvláštní účet u KB v Praze.

Určitým zatížením pro nás je vlastnictví bytu ve Vídni. Kvalita bytu jest velmi dobrá, hodnota 1m² užitkové plochy se pohybuje mezi 21-29 tisíci ATS, ale vzhledem k poloze bytu v málo atraktivním 15. okrese, se těžko nachází movitý zájemce o odkoupení. Po naší zkušenosti se nebudeme moci napříště spoléhat na součinnost se ŽO ve Vídni, ale budeme nuceni obrátit se na zprostředkovatele-makléře, k uskutečnění prodeje bytu.

Byt jest jinak připraven k prodeji. Zanechané šatstvo a lůžkoviny, jakož i starý televizor, byly bezplatně předány sociálnímu odboru ŽO ve Vídni.

Nábytek zůstává zatím v bytě s tím, že pokud nový nabyvatel neprojeví o tento nábytek zájem, budeme nuceni ho rovněž přenechat sociálnímu odboru ŽO ve Vídni.

Cenné předměty, jako koberce a podobně, byly svěřeny do komisního případně aukčního prodeje u renomovaných firem ve Vídni. Vyvolávací ceny jimi stanovené byly hluboko pod oceněním provedeným soudním znalcem, jenž byl určen soudem.

Tolik k aktuálnímu stavu v této záležitosti.

Předsednictvo i Výkonný výbor našeho sdružení se zabývají okolnostmi okolo dědictví téměř na každém svém jednání a můžeme každého ujistit, že se vším důrazem a pocitem odpovědnosti.

Rýsuje se reálně možnost, že do 6ti měsíců by měla být tato záležitost dovedena do zdárného konce, o čemž Vás budeme informovat v dalším vydání našeho Zpravodaje nebo jiným vhodným způsobem.

V Praze dne 14. listopadu

Jan Jecha,
místopředseda TI

Před 55 lety

K uctění památky 55. výročí zahájení transportů do Lodže a Terezína a všech, kteří nepřežili Terezín a další koncentrační tábory, se sešlo 16. října 1996 několik desítek bývalých terezínských vězňů.

U pamětní desky u pražského Parkhotelu promluvil nejdřív předseda Terezínské iniciativy Hanuš Schimmerling a po něm náměstek pražského primátora.

Pietní akt zakončili modlitbou kaddiš vrchní kantor V. Feuerlicht a zemský rabín K. Sidon.

Mezinárodní konference k 55. výročí vzniku terezínského ghetta

Ve dnech 19.-21. listopadu 1996 se v Terezíně uskutečnila mezinárodní konference k 55. výročí vzniku terezínského ghetta, pořádaná společně Terezínskou iniciativou a památníkem Terezín, za účasti 80 historiků i bývalých vězňů z České republiky, Izraele, Německa, Rakouska, Švýcarska a Slovenska.

Jednání konference zahájil ředitel Památníku Terezín Jan Munk, který vyzdvihl potřebu aktualizace odkazu obětí nacistické genocidy Židů, jako významné součásti úsilí o znemožňování jakýchkoli pokusů o nastolení vlády násilí a rozdmýchávání nenávisli mezi národy, příslušníky různých náboženství apod.

Úvodní referát přednesl Vojtěch Blodig, který přiblížil okolnosti, jež vedly k rozhodnutí o zřízení ghetta v Terezíně a průběh vlastních příprav na vybudování tohoto sběrného a průchozího tábora pro židovské vězně. Následující referáty sledovaly ohlas protižidovské politiky nacistů mezi obyvatelstvem protektorátu na základě nejnovějších poznatků z výzkumu našich archivních fondů. Jarmila Milotová pojednala tuto otázku v měřítku celého protektorátu, Ludomír Kocourek pak na základě situačních

pokračování na 8. straně

zpráv vládního prezidenta v Ústí nad Labem. Alena Hájková ve svém vystoupení shrnula poznatky o účasti Židů v českém odbojovém hnutí.

Druhou polovinu jednání zahajovacího dne konference otevřel referát Miroslava Kárného, věnovaný otázkám historiografie terezínské rezistence. Zamýšlel se především nad přesnějším vymezením pojmu rezistence a dále se zabýval konkrétními formami odboje v ghettu. O dosud nedocenené osobnosti čelného představitele židovské obce Hanuš Bonnovi referovala Anita Franková, Pavel Škorpil vystoupil s referátem o úloze nacistického konfidenta Bedřicha Laufera a Tomáš Radil s přednáškou „Holocaust a morální filozofie smíření a odplaty.“

Těžiště druhého dne jednání představovaly referáty zaměřené na zkušenosti z terezínského odboje, případně po deportaci z Terezína do dalších táborů. Livia Rothkirchenová hovořila o duchovním odboji v Terezíně, Anna Lorencová seznámila přítomné s výsledky rozsáhlého výzkumu, který provádí společně s Annou Hyndrákovou. Tento výzkum se opírá o vytěžení, kvantifikaci a zobecňování některých poznatků, jež jsou zachyceny v rozsáhlém souboru vzpomínek pamětníků v Židovském muzeu.

Hanuš Schimmerling se ve svém příspěvku zamýšlel nad úlohou sionistické mládeže v terezínském odboji, jejími vztahy k dalším skupinám mladých v ghettu a představami o poválečném vývoji.

Miloš Pick a Sam Berger ve svých vystoupeních hovořili o svých osobních vzpomínkách na Terezín a další osudy, Jiří Kosta se zaměřil na poznatky z práce v tzv. komandu výstavby v Terezíně a v průběhu roku stráveného při pracovním nasazení v kládenských dolech. Nad specifickým významem solidarity jako nástroje obrany vězňů se pak zamýšlela Margita Kárná.

Další blok referátů byl věnován problematice nejmladších vězňů - dětí a mládeže. Věra Hájková hovořila o nejmenších dětech v terezínském ghettu a snaze ochránit je i v těžkých podmínkách táborového života. Ludmila Chládková referovala o tom, co vypovídají vzpomínky shromážděné v Památníku Terezín o životě dětí a mládeže v ghettu. Toman Brod srovnával život a podíl mládeže na odboji v Terezíně a v tzv. rodném táboře terezínských vězňů v Birkenau.

Závěr jednání druhého dne představovaly referáty Richarda Glazara o povstání vězňů ve vyhlazovacím táboře Treblinka a Brigity Kroftové, která jako politická vězeňkyně prošla terezínskou Malou pevností.

Poslední den jednání konference byl věnován otázkám kulturního života v terezínském ghettu a úloze kultury jako nástroje k posilování duchovního odporu lidí a jejich víry v budoucnost.

Ruth Bondyová se soustředila na význam humoru jako cesty k posilování soudržnosti vězňů a jejich vůle k odporu. Eva Šormová referovala o divadle v Terezíně a jeho přínosu k rozvoji našeho divadelního umění. Ludvík Václavěk přiblížil hlavní osobnosti a díla německé literární tvorby v terezínském ghettu a Milan Kuna se zabýval hudbou v ghettu, problémem identity terezínských hudebníků a přelomovým významem terezínského období pro jejich tvorbu.

Značný prostor byl v průběhu konference vymezen pro diskusi. Ta se vyznačovala seriózním, třebaže někdy polemickým charakterem. Podobně jako přednesené referáty přinesla řadu významných poznatků a podnětů.

Výsledky konference představují obohacení našeho poznání o problematice tzv. konečného řešení židovské otázky a impulz pro další rozvoj jeho výzkumu.

PT

SLAVNOSTNÍ KONCERT k 55. výročí

Poslední z řady akcí, uspořádaných Terezínskou iniciativou na podzim roku 1996, byl slavnostní koncert k 55. výročí zahájení deportací českých Židů. Koncert se konal v sále B. Martinů v reprezentativním prostředí Lichtenštejnského paláce na Malostranském náměstí v Praze, za hojně účasti bývalých vězňů, jejich dětí a vnuků.

V krátkém zahajovacím projevu připomenul předseda TI Hanuš Schimmerling

24. listopad 1941, kdy byl vypraven první transport do Terezína a historické události, které následovaly. Vzpomenul obětí holocaustu, zejména mladých lidí a dětí, jejichž nadějný životy, nadání a talenty byly umlčeny dříve, než se mohly plně rozvinout. Projevil pak potěšení nad tím, že mezi účinkujícími vystoupí i umělci z druhé generace terezínských vězňů.

Úvodem koncertu zaznělo Adagio, Al-

legro a Adagio f-moll pro varhany Wolfganga Amadea Mozarta a Preludium Nr.2 Karla Reinerja.

Večer dominovali sólisté (oba z druhé generace) houslista Jan Mráček, který přednesl skladbu Ernsta Blocha NIGUN a BAAL SCHEM, a violoncellista Jiří Hošek, jehož interpretace parafráze na hebrejskou modlitbu Maxe Brucha KOL NIDREI, oslovila publikum snad nejvíce.

Raritou druhé poloviny koncertu se stalo uvedení málo známého smyčcového kvarteta op. 74 věhlasného pražského violoncellového virtuóza a skladatele přelomu 19. a 20. století Davida Poppera, syna vrchního kantora Pinkasovy synagogy.

Varhanní Sonáta B-Dur pro varhany, op. 65 Felixe Mendelssohna-Bartholdyho, kterou mistrovsky přednesl Josef Popelka, se stala důstojnou tečkou za ojedinelým večerem, jehož vyznění přesáhlo rámec běžného koncertu.

Umělecký zážitek se spojil s nadějí, že památka mrtvých zůstane zachována a Terezínská iniciativa bude mít v dalších generacích své pokračovatele.

- Hoš -

Svody fanatismu

Na toto téma přednášel 14. 5. 1996 v Míčovně Pražského hradu Elie Wiesel. Přednášky a slavnostního zahájení navazující výstavy fotografií Jicchaka Rabina z let 1922 až 1995 se i v přítomnosti paní Ley Rabinové zúčastnil mj. i prezident republiky Václav Havel.

Nejprve několik slov k osobě přednášejícího. Elie Wiesel, nositel Nobelovy ceny míru a profesor Bostonské univerzity, se narodil v roce 1928 v Sighetu v rumunské Transylvánii v chasidské rodině. V patnácti letech byl s rodinou deportován do Osvětimi. V Osvětimi zahynula jeho matka a mladší sestra, dvě starší sestry přežily. On sám byl s otcem později odtransportován do Buchenwaldu.

Vystudoval na Sorbonně v Paříži a stal se novinářem. Teprve v roce 1958 se dal přesvědčit, aby vydal svědectví o nacistických koncentracích. Francouzsky napsaná La Nuit (Noc) byla přeložena do dvaceti pěti jazyků.

Elie Wiesel obhajoval a obhajuje všude po světě oběti genocid, naposledy v bývalé Jugoslávii. Po obdržení Nobelovy ceny pokračování na 9. straně

míru založil s manželkou Marion Nadaci Elie Wiesela pro lidstvo, v jejímž rámci se neúnavně zastává různými způsoby všech ponižovaných a utlačovaných v nejrůznějších koutech světa.

Od roku 1963 je americkým občanem a žije s manželkou a synem v New Yorku.

Dostalo se mu přes osmdesát mezinárodních ocenění za humanitární činnost i za literaturu. Je autorem čtyřiceti knih - románů, povídkových sbírek, esejistických souborů a dramát.

A teď k nejzávažnějším myšlenkám jeho přednášky a jeho odpovědím na dotazy, jak jsem si je zapamatoval, a s připojením osobních úvah, které podnítily.

Fanatik je člověk, který má v sobě příliš velkou dávku víry. Ovšem víry zaslepené, netolerantní, nesmiřitelné, vymezující se více než v sobě v nenávisti proti ostatnímu

světu, proti všem, kdo nejsou stoupenci „jeho“ víry. Nejde mu ani tak o zdůvodnění „své“ víry, nýbrž spíše a především o negaci všech ostatních věr. A současně i o to vyznavače jiných věr zdeptat, zničit, vyhladit. Přitom jde jak o víru náboženskou, tak i národnostní, rasovou, etnickou, kmenovou či dokonce „klubovou“. Fanatik se stýká jen s fanatiky téže víry, vzájemně se on i oni utvrzují ve své víře a nenávisti k okolnímu světu, jen ve společnosti vyznavačů téže víry se cítí bezpečný a je hluchý k jakýmkoli logickým argumentům zpochybňujícím jeho víru. V této souvislosti byl přednášejícímu položen i dotaz, jak čelit fanatikům, kteří tvrdí, že počet obětí holocaustu židé zveličují, nebo těm, kteří dokonce popírají jeho existenci. Podle Wiesela je zcela bezpředmětné pokoušet se s nimi o dialog. Jakožto fanatici žádný dialog nepřipustí. Je pouze zapotřebí, aby se demokratická část lidstva vyvarovala - poučena nedávnými dějinami - opakování

své chyby a nedovolila svou netečností zatím nepočetným skupinám fanatiků všech odrůd a ražení přerůst v nevládnutelná celonárodní případně celosvětová hnutí. Existuje dostatek nezvratných důkazů o nacistickém holocaustu, včetně písemných, obrazových, pořízených samotnými nacisty.

Dalším závažným tématem přednášky bylo pojetí poselství a úlohy poslů. Elie Wiesel parafrázoval Franze Kafku a uvedl tři možnosti fatálního pochybení, jichž se může posel dopustit. Zapomenout, kdo ho pověřil posláním; zapomenout obsah svého poselství; zapomenout, komu je poselství určeno. A je tu ještě čtvrtá možnost, ta nejhorší ze všech: zapomenout, že je posel. Posel je svým způsobem posvátná nedotknutelná osoba. Posel - i špatných zpráv - musí být takto nahlížen, i když v historii existuje nemálo případů porušení této zásady. Literární posel raději uštvě koně, jen aby zachránil čest francouzské královny a přinesl jí včas přívěsky k náhrdelníku, a legendární posel uštvě sama sebe, aby „zvěstoval Lakedaimónským“. V jistém smyslu tohoto pojmu jsme posly všichni, kdo jsme přežili nacistické koncentráky a věznice. Nesmíme nikdy zapomenout, že je naší povinností předávat poselství, kterým nás pověřilo šest milionů umučených a zavražděných prarodičů, rodičů, manželů a manželek, příbuzných a přátel a dětí - těch nejnevinějších obětí holocaustu. Po pádu totalitních režimů v takzvaných postkomunistických zemích se nám otevřel široký prostor k vyřizování tohoto poselství nejrůznějšími způsoby - podle povahy každého jednotlivce a poměru její introvertní a extrovertní složky. Nezapomeňme nikdy na to, že jsme posly!

Pavel Stránský

Z dopisů k Tereziínské pamětní knize

*Vážení,
moc Vám chci poděkovat za to obsáhlé
dílo...*

*Pocity, které při listování prožívám, jsou
úžasné. Vyhledávám jména strýců a tetiček,
svých spolužáček z dětství, známých
mých rodičů - a mám dojem, že se mi vrátili,
myslím na ně, jakoby byli dosud zde.
Pořídili jste jim nesmrtelnost.*

*Je ale fakt, že na každého to působí
jinak. Přišla má sestra, mladší než já. Vzaly
jsme knihu, ale za chvíli jsem ji musela od-
ložit, sestra (má anginu pectoris) byla roz-
rušením blízko srdečního záchvatu.*

*Mé pocity jsou spíše útěšné - že se na ně
nezapomnělo.*

*Sestra a já jsme to, čemu se tehdy říka-
lo: Mischlinge 1. Grades. Maminka je
v tom seznamu, co šel na Hagibor, tatínek
ji měl moc rád, rozvod nepřicházel v úva-
hu. Žili spolu po válce do maminičiných 86
let, otec pak žil ještě dva roky, do svých 90
let. Tatínek nemyslel na kariéru, jen na ma-
minku. Sotva přišli Němci, stěhovali jsme
se z Prahy ven, on usoudil, že v malém mě-
stečku budou na maminku hodnější. A byli!
Tatínek (geolog-inženýr) už tehdy měl pra-
covní smlouvu v Keni v Africe, zaplacenou
letenku, moc se na to těšil, ale zrušil to, aby
maminku neohrozil.*

*A jiný příběh. S maminkou byla v Terezi-
ně pani Hana P. Byla ženou praktického lé-
kaře, měla velice neúspěšné bezdětné man-
želství. Krátce před příchodem Němců za-
žádal pan doktor o rozvod, čekal dítě se
svou kolegyní, mladou, svobodnou lékař-
kou. Ale když viděl, co se děje, žádost o roz-
vod zrušil. Umíte si představit, jak se na
malém městě asi koukali na svobodnou
doktorku s nemanželským dítětem! Ale i ona
prohlásila, že si nebude zakládat štěstí na
zničení lidského života. Souhlasila s ním, že
počkají přes ty časy. On dokonce absolvo-
val i ten pobyt v lágru, jako můj táta.*

*Jenže táta to dělal z lásky, pan dr. P. z lid-
skosti.*

Takových asi moc nebylo.

*Tak tyhle vzpomínky a mnohé jiné obno-
vuje mi Pamětní kniha.*

**Dagmar Vašková,
Karlovy Vary**

NEOBVYKLÁ PREMIÉRA

Na podzim minulého roku (22. 10. 1996) byl v pražském kinu PRAHA uveden poslední film režisérky Zuzany Justmanové „Hlasy dětí“. Promítání filmu uspořádala Tereziánská iniciativa - Mezinárodní tereziánské sdružení.

Dokumentární, takřka hodinový snímek, jehož autorkou (námět, scénář, režie) je Zuzana Justmanová, k nám nepromlouvá dokumentárními záznamy dětí, které holocaust nepřežily, nevidíme jejich fotografie, kresby, básně, ale z plátna se ozývají hlasy těch, kteří přežili. Je to svědectví Helgy Hoškové, žijící v Praze, Helgy Kinské z Vídně a Michala Krause z Bostonu. Všichni prožili část svého dětství v tereziánském ghettu a v dalších koncentračních táborech.

Režisérka Justmanová citlivě konfrontuje jejich vzpomínky s výpověďmi o současné době a prolíná je s další generací, s potomky tří hlavních protagonistů.

Zásadou režisérského pojetí je dokumentární film „Hlasy dětí“ prostý patos a falešné okázalosti. Výpovědi se také dotkly bolavého a dosud nezpracovaného problému:

Co se odehrávalo v praxi i v myslích těch, kteří se dočkali konce druhé světové války a chtěli se zařadit do normálního způsobu života. O tom, že to nebylo snadné hovoří především výpověď Helgy Hoškové.

Bylo by chybou, kdyby film americké režisérky (původem z Československa), která je též pamětníci života v tereziánském ghettu, nemohli spatřit diváci v České republice. Doplnili by si takřka nulové informace a představy o obtížném návratu.

Amu

Jaká je čítanka o holocaustu ?

Čítanku o holocaustu s názvem „Cesta - cíl neznámý“, kterou sestavily Mária Bezchlebová, Anita Franková a Eva Štichová vydalo počátkem roku 1995 nakladatelství Academia. Přestože obdržela schvalovací doložku Ministerstva školství, nedařilo se

jí do škol proniknout. A tak vznikl na podzim téhož roku společný projekt Nadace Tereziánská iniciativa a Památníku Terezín, který si stanovil za úkol zjistit možnosti využití čítanky ve výuce na všech stupních škol.

V listopadu 1995 jsme nabídli práci s touto čítankou „Cesta - cíl neznámý“ do 202 českých škol, stanovili podmínky průzkumu a cíl. Zapojilo se 41 učitelů a vysokoškolských studentů ze všech bývalých českých krajů, vyjma západočeského.

Úkolem pedagogů bylo uspořádat podle jejich možností co nejvíce vyučovací hodiny, v nichž by nějakým způsobem pracovali s touto publikací - nerozhodoval předmět, stáří žáků, ani metoda výuky. Své poznatky měli do konce května 1996 zachytit v dotazníku s 18 otázkami, připraveném speciálně k tomuto účelu, a předat nám je do Památníku ke zevšeobecnění.

Čítanka „Cesta - cíl neznámý“ je rozdělena na čtyři oddíly. První obsahuje básně dětí i dospělých, které vznikly přímo v Terezíně v době trvání ghetta. Druhý je sestaven z prozaických textů vzpomínkového charakteru, jejichž autory jsou rovněž lidé postižení holocaustem. Třetí oddíl ilustruje boj proti nespravedlnosti a poslední část je věnována výběru z knih našich slavných spisovatelů, jichž se nacistická okupace v průběhu 2. světové války také nějakým způsobem dotkla. Autorky opatřily publikaci metodickými poznámkami, výkladem základních pojmů a doporučenou literaturou, tedy prvky typickými pro učebnice. Také ke každé ukázce připravily otázky a úkoly.

První polovina otázek v našem dotazníku směřovala přímo k vlastnímu obsahu knihy, jejímu členění, zařazení a formě doplňkových informací o autorech jednotlivých ukázek, nebo informací zařazených v závěru knihy. Zajímaly nás též názory na úkoly a náměty k zamyšlení. Další body v našem dotazníku měly posloužit ke zjištění využitelnosti čítanky, momentální situace ve školách co do přístupu k obdobné literatuře a zejména k vyjádření pedagogů o tom, zda a jaké příručky či učebnice by uvítali a prakticky využívali. Z dotazníků vyplynulo, že čítanka je hodnocena jako názorný a fundovaně zpracovaný učební materiál, který by měly vlastnit všechny školy. 72% pedagogů projevilo přání mít i další obdobné pomůcky. Zbývajících 28% pak naznačovalo spíše obavy před snižujícím se počtem vyučovací hodiny, které lze pro tuto tematiku využívat. Téměř všichni se však vyjadřovali v tom smyslu, že samotní pedagogové by pro svou potřebu měli mít takovou odbornou příručku,

z níž by snadno a přehledně mohli čerpat potřebné informace právě k této problematice. Celý náš projekt jsme završili společným seminářem dne 17. června 1996 v Terezíně. Veškeré finanční zabezpečení k tomu poskytla Nadace Tereziánská iniciativa, vlastní realizaci (organizační i obsahovou stránku) zajišťovalo vzdělávací oddělení Památníku. I když se tohoto závěrečného semináře k práci s čítankou z nejrůznějších důvodů nezúčastnili všichni ti, kteří byli v projektu několik měsíců zapojeni, troufám si říct, že jeho průběh a diskusní vystoupení přinesly dostatečné množství podnětů a myšlenek, z nichž bude možno vycházet zejména při eventuální tvorbě dalších obdobných materiálů. Uvedu ve své zprávě několik zásadních názorů, jež na semináři zazněly: Didaktika holocaustu je nutná, zatím velmi málo rozpracována. Do jisté míry můžeme využívat izraelské nebo německé zkušenosti, ale je nutné, abychom vycházeli z českých specifik minulých i současných. Kladně se oceňovalo, že si čítanka vzala za úkol vydat svědectví o jednom dějinném období na základě emocionálního prožitku z příběhů konkrétních lidí. Čítanka je univerzální jak z hlediska předmětu, tak věku žáků i stupně školy. Vychází vstříc všem zastáncům tzv. osobnostního pojetí dějepisu a výuky vůbec. Přináší do základních, středních i vysokých škol první didakticky zpracované vysvětlení základních pojmů daného okruhu otázek, takže se stává východiskem i pro vysokoškolské seminární a diplomové práce. Období genocidy židů za 2. světové války je pro naprostou většinu naší populace neznámé a v důsledku neustálého snižování hodin dějepisu na základních školách a nedostatku odpovídajících materiálů směřuje vývoj k tomu, že zanedlouho mladí lidé neuslyší o holocaustu ani jednou za celou dobu školní docházky. Kniha „Cesta - cíl neznámý“ je velmi kvalitní a potřebný materiál pro výuku na našich školách. Co říci na závěr? Nový školní rok začal. Pro nás v tereziánském Památníku je tu prvotní úkol - zajistit, aby zmiňovanou publikaci „Cesta - cíl neznámý“ obdrželo co nejvíce těch našich škol, kde s nimi budou chtít pedagogové pracovat. K dispozici je jich dostatečné množství, jež jsme obdrželi opět od Nadace Tereziánská iniciativa. Pedagog, který bude čítanku využívat, ji od nás dostane zdarma. Druhým úkolem je splnit požadavky pedagogů na stručný, přehledný a přítom co do množství informací vyčerpávající materiál, ve kterém by se snadno orientovali a mohli pohotově najít vše, co s historií holocaustu souvisí.

Ludmila Chládková

NEVYÚČTOVÁN ZŮSTÁVÁ ŽIVOT

Pod stejným názvem se vrací filmová vzpomínka Aleny Munkové (námět a scénář) a Martina Skyby (režie) k mimořádně nadanému českému divadelníkovi - GUSTAVU SCHORSCHOVI. Zemřel těsně před koncem druhé světové války v koncentračním táboře Fürstengrube.

Autoři knihy *Nevyúčtován zůstává život*, která vyšla v roce 1947, se pokusili jeho dílo zhodnotit, ale pak byl Gustav Schorsch jako mnoho jiných odsouzen téměř k zapomenutí.

Smyslem filmu (realizovaného za přispění Rady státního fondu ČR pro podporu a rozvoj české kinematografie) bylo nalézt porušenou kontinuitu a částečně tak splatit dluh neopakovatelné osobnosti Gustava Schorsche.

Půlhodinový dokumentární snímek vysílal v loňském roce druhý program České televize (9. a 14. 10. 1996) k 55. výročí prvního transportu židovských občanů z tehdejšího Protektorátu Čech a Moravy do koncentračního tábora v Lodži (16. 10. 1941).

Doufejme, že obtížně shledávaný dokumentační materiál i výpovědi dosud žijících a stále ubývajících pamětníků bude mít možnost spatřit i návštěvník terezínského a pražského Židovského muzea. A to nejen český návštěvník, ale i zahraniční (povede-li se získat dostatek finančních prostředků alespoň na anglickou verzi).

Amu

Z NOVÝCH KNIH

Klid je síla, řek' tatínek

Fantl Arnošt, narozen 20. 5. 1890, zatčen gestapem v lednu 1942, zahynul v Buchenwaldu.

Fantlová Elsa, narozena 10. 12. 1892, deportována do Terezína 22. 1. 1942, z Terezína 16. 10. 1944, zahynula v Osvětimi

Fantl Jiří, narozen 22. 9. 1919

Fantlová Lydia, narozena 28. 4. 1928

Fantlová Zdena, narozena 28. 3. 1922
prošli stejnou cestou.
Jiří zahynul v Osvětimi,
Lydia v Bergen-Belsenu.

Zdena Fantlová, jediná přeživší z rodiny, napsala svůj příběh, který by mohl být příběhem mnohých z nás. Je to prosté vyprávění a snad právě tím tak poutavé. O dětství, o mládí, o způsobu života před válkou, o způsobu myšlení. O nástupu fašismu, o víře, že se toto u nás nemůže stát. O tom, jak se to stalo. A právě autorčin způsob vyprávění dává vyniknout tomu, co pak následovalo: životu v nesvobodě, hrůze v lágrech, ale také lidství a přátelství, jaké jsme tam poznali.

Přečetla jsem tuto knihu jedním dechem. Je to kniha o nás - pravdivá, nepřikrášlená. Mnoho poví těm, kteří si jen těžko mohou představit, jak jsme žili.

Po přečtení knihy se mi zachtělo poděkovat paní Zdeně za tuto knihu. Tak to činím touto formou.

M. Ká.

Knihu „Klid je síla, řek' tatínek“ vydalo nakladatelství Primus.

Přes Acheron zpátky to šlo hůř

V nakladatelství Augusta v Litomyšli vyšly vzpomínky Miloše Picka „Přes Acheron zpátky to šlo hůř“. Vyjadřují dusnou protektorátní atmosféru v rodném městečku autora - Libáni - až do odchodu do Terezína. Potom jednotlivé etapy jeho anabáze - Terezín, Osvětim, Buchenwald-Meuselwitz a konečně pochod smrti v Sudelech a útěk v tomto do posledních dnů nepřátelském prostředí. Připomínají příspěvky k odboji od prvních kroků s dětskou tiskárnou až po organizovanou solidaritu proti vyhlazování. Ukazují i statečnost Miloše Hájků, odsouzeného k smrti také za ochranu židovských životů, Gerta Körbla na rampě v Birkenau, Milana Weinerja při útěku z pochodu smrti a dalších. Vzpomínky nahrála Anna Lorencová pro Židovské muzeum a ukázky publikované v časopise Listy vyvolaly ohlas, který vyústil v toto knižní vydání. Miloš Pick se svými vzpomínkami vystoupil také na listopadové konferenci v Terezíně.

Adresa nakladatelství Augusta:

570 01 Litomyšl, Šantovo náměstí 182

P.K.

„Antisemitismus a křesťanský socialismus v Čechách (1890-1900)“ je název bakalářské práce Michala Frankla, studen-

ta filosofické fakulty a fakulty sociálních věd Karlovy univerzity. M. Frankl je členem předsednictva Terezínské iniciativy.

Osud transportu Dx

S transportem označeným Dx odjelo 20. března 1944 z Terezína 45 vězňů. Ve velké dosavadní historické literatuře se uvádí, že cílem transportu byl Bergen-Belsen. Tento transport, složený ze 40 duševně chorých, jednoho lékaře a čtyř ošetřovatelů, přijel však ve skutečnosti do Osvětimi-Birkenau. Pisatel těchto řádků a jiní vězeňští kamarádi se s ošetřovateli sešli v rodném táboře v Birkenau. Jeden z nich, Kurt Andermann, vyprávěl, že ošetřovatelům řekli esesmani doprovázející transport: „Blázní jdou vstříc svému osudu, ale vy přijdete do tábora.“ Tak se také stalo, tedy jinak než tomu bylo u průvodců transportu bialystockých dětí, kdy spolu s nimi do plynových komor šli i jejich průvodci.

Na rozdíl od transportu Dx jiný z transportů, odjíždějící do Bergen-Belsen, skutečně dojel do tohoto koncentračního tábora. Do transportu Eg bylo 4. července 1944 zařazeno 15 vězňů deportovaných do Terezína z Holandska: 8 žen, 2 muži a 5 dětí. V rozporu s dosavadní literaturou, která uvádí, že všichni zahynuli, lze z táborové evidence zjistit, že 6 se dožilo osvobození, z nichž jedna zemřela 2 měsíce po osvobození, 5 zahynulo a o osudu 4 chybějí údaje.

O cíli transportů Eh a Ej nejsou žádné zprávy. Prvním z nich 1. července 1944 odjelo 10 vězňů, druhým 27. září 1944 odjelo 20 vězňů. Nikdo z těchto 30 lidí nepřežil, neexistuje žádný dokument o jejich osudech. V literatuře se uvádějí různé cíle: Bergen-Belsen, Birkenau, Chelmno. Pozoruhodné je, že transport Ej se svými 20 vězni nebyl připojen k žádnému z východních transportů, které v těchto dnech byly vypravěny z Terezína. Den po odjezdu transportu Ej byl z Terezína do Osvětimi vypraven transport Ek a v něm zvláštní vagon s vybranými vězni (mezi nimi členové Rady starších Otto Zucker a Karel Schliesser), kteří byli po příjezdu v Birkenau bez selekce okamžitě posláni do plynové komory. Právě z toho, že 20 mužů transportu Ej nebylo přiřazeno k velmi početnému transportu Ek, lze usuzovat, že neměli stejný cíl.

Jakov Tsur

NEJEN K AKTUALIZACI ADRESÁŘE

Aby všichni naši členové, kamarádi a přátelé dostávali včas každé číslo časopisu Tereziánská iniciativa, je třeba mít v pořádku adresář.

Není to však tak úplně jednoduché. Adresy odběratelů se často mění a bohužel nás také ubývá tím nejsmutnějším způsobem. Proto prosíme všechny členy TI, jejich příbuzné, známé a přátele, aby nás o všech změnách informovali, abychom mohli udržovat adresář v pořádku a „up to date“.

To se týká nejen členů, kteří žijí v České republice, ale také těch, kteří žijí v zahraničí. Těch zahraničních snad především, protože poštovné do zahraničí je drahé a smyslem je, aby časopis zastihl svého čtenáře.

Zároveň využíváme této příležitosti, abychom poděkovali všem našim členům a příznivcům, kteří svými finančními příspěvky podpořili činnost našeho sdružení a umožnili vydávání časopisu Tereziánská iniciativa, který členům posíláme zdarma.

Náklady na jeho výrobu a zvláště vzrůstající poštovné, jsou značné a stále rostou.

Proto přikládáme k tomuto číslu složenku a prosíme, abyste příspěvky na činnost našeho sdružení a vydávání dalších čísel časopisu v dobrovolné výši zaslali na účty u Komerční banky v Praze 1.

Číslo účtu v Kč : 59433-011

v DEM : 34278-1234555-011

v USD : 34833-1234555-011

Naše adresa: Tereziánská iniciativa, Maiselova 18, 110 00 Praha 1

Vychází deník Otty Wolfa

Když na prahu léta 1942 byla do olomouckého shromaždiště povolána čtyřčlenná rodina Wolfů z blízkých Tršic, aby byla deportována do Terezína, nedostavila se. Ukryla se v připravené lesní skrýši. Tohoto 22. června 1942 začal patnáctiletý Otto Wolf psát svůj deník. Nevynechal jediný

den, ať již žili v lese, někde ve stodole či u různých statečných lidí na půdě. Poslední jeho záznam je datován: 13. dubna 1945, pátek, 147. týden. Několik dnů poté přepadla vesnici Zákřov gestapo s oddílem vlasovců a 20. dubna zavraždili bestiálním způsobem devatenáct obyvatel obce, mezi nimi i Ottu Wolfa. Deník dopsala jeho sestra Felicitas, která originál deníku uchovala a dala nám jeho xerokopii k dispozici.

Vydání deníku bylo zařazeno mezi projekty Nadace Tereziánská iniciativa. Obtížný přepis místy těžko čitelného rukopisu uskutečnili Lenka a Martin Pavlíčkovi,

k vydání rukopis připravili a poznámkovým aparátem opatřili profesor olomoucké university Ludvík Václavek, Margita Kárná a Miroslav Kárný, předmluvu napsal L. Václavek a spisovatel Ivan Klíma. Kniha vychází v nakladatelství Sefer a do knihkupectví se dostane v březnu 1997.

Legenda k fotografiím:

Otto Wolf (na snímku bez klobouku)

Kurt Wolf, Ottův bratr, v roce 1939 uprchl do Polska, odtud do Sovětského svazu, kde vstoupil do československé armády a padl u Sokolova.

☆ ☆ ☆

V berlínském nakladatelství Metropol vychází kniha „Německá politika v Protektorátu Čechy a Morava pod Reinhardem Heydrichem 1941-1942“, zpracovaná Miroslavem Kárným, Jaroslavou Milotovou a Margitou Kárnou. Uvedena je předmluva Wolfganga Benze.

☆ ☆ ☆

Aktion Sühnezeichen Friedensdienste vydala zvláštní leták „Jednat, dokud je čas“ s výzvou, aby německá vláda odškodnila finančně bývalé vězně koncentračních táborů a osoby nasazené na nucené práce z České republiky.

TEREZIÁNSKÁ INICIATIVA

Vydává Tereziánská iniciativa, 110 01 Praha 1, Maiselova 18.

Redakční rada: Miroslav Kárný, Jiří Kotouč, Jaroslav Kraus, Hanuš Orlický, Jiří Steiner, Michal Stránský.

Číslo 10 vyšlo v lednu 1997. Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha, čj. NP 1228/1993, dne 29.6.1993.